

Mode är på modet...

Oavsett om vi pratar om kläder, musik, matlagning, boende eller yrkesval så upptäcker vi då och då att många människor mer eller mindre plötsligt förenas i en och samma smakriktning. Vi kan då tala om att något är ”på modet” eller att det har skapats ”ett mode”. Jag vill inte just nu gå in på att definiera vad mode egentligen är men några egenskaper tror jag vi kan vara överens om och jag vill försöka förklara och exemplifiera några sådana kännetecken:

- Mode måste – för att kallas mode – omfatta flera än en människa men aldrig alla. Vi måste alltså förenas i en gemensam preferens men mode förutsätter också att något annat, eller några andra, inte är på modet.
- De som omfattas måste ha någon form av kontakt eller relation med varandra. Ibland är det tätt som på en skolgård, ibland är det mera distanserat som förhållandet mellan Paris Hilton och hennes beundrare.
- Mode måste innebära någon form av yttre manifestation som gör att en betraktare kan konstatera om det som betraktas är ”inne” eller ”ute”.
- Mode är relativt kortlivat – beteenden eller smakriktningar som tycks vara konstanta över väldigt många år anses oftast inte vara ”mode”.
- Mode förklaras inte av funktionella faktorer. Om vi får en väldigt regnig sommar kommer många att gå klädda i regnkläder. Få av oss skulle dock förknippa alla regnställen med ett nytt mode.
- Mode tycks vara ett viktigt begrepp om, och bara om, funktionella krav på företeelsen i fråga är antingen obefintliga (slips) eller triviala (en klocka). En slips har såvitt jag vet inte någon funktion – alltså kan dess utformning förklaras med mode. En klocka har å andra sidan en tydlig funktion – men en funktion som alla klockor antas leva upp till utan ansträngning – alltså kan dess utformning också förklaras med mode. Mitt emellan dessa två ytterligheter finns till exempel en bra vandrarkänga. Där är funktionen viktig – men inte trivial – och alltså finns det väsentligt mindre inslag av ”mode” i just den produktkategorin.

Om de här sex punkterna är uppfyllda kan vi alltså tala om mode.

Företeelsen finns – och har alltid funnits så vitt vi kan förstå. Att hållristningar har ungefär samma formspråk beror delvis på att det var ”moderiktigt” på den tiden och på samma sätt kan man, i civilisation efter civilisation, hitta företeelser som fyller de fem punkterna ovan.

Jag skall strax förklara varför jag ändå tycker att mode, just nu, är ett fenomen som är viktigt att förstå. Först vill jag dock fundera lite kring två frågor som alltid uppkommer när vi diskuterar trender och mode:

- Hur uppstår – och styrs – mode?
- Är mode som företeelse önskvärd eller icke önskvärd?

De två frågorna hänger ihop som vi snart skall se och svaret på den första ger oss värderingen i den andra. Det finns nämligen två tänkbara förklaringar till att en stor grupp människor uppvisar samma preferenser.

Den ena förklaringen innebär att uppfattningen (modet) utgår från en specifik punkt och att alla andra (vi kallar de populationen) är relativt passiva mottagare som har att förhålla

sig till budskapet. Denna förklaringsmodell reser frågor som ”Vem styr modet?”, ”Med vilka medel blir vi styrda?”, och ”Hur kan vi undvika att låta oss påverkas?”. För de flesta av oss leder den här förklaringsmodellen till att vi konstaterar att mode är en oönskad manipulation av människor som annars skulle kunna uttrycka sin egentliga vilja, personlighet eller smak

Informationsflödet i det här fallet är relativt hierarkiskt och enkelriktat, d v s informationen går i huvudsak från en till många. TV-reklam eller förgrundsfigurer på en skolgård antas signalera en korrekt eller önskvärd preferens till de många mottagarna.

I sin förlängning innebär det här synsättet att en individ kan säga ”Jag bär det här plagget för att det är modernt”.

Den andra förklaringen innebär att uppfattningen (modet) skapas som ett resultat av en komplex process i populationen och att det inte finns renodlade avsändare eller mottagare. Det skulle i så fall likna de mekanismer som vi kan se i ett fiskstim eller i en stor fågelflock. Plötsligt svänger hela stimmet, eller flocken, åt samma håll. Det går inte att identifiera någon ledare utan det verkar som om alla individer reagerar på sin omedelbara omgivning. Denna förklaringsmodell reser frågor som ”Var och hur uppstår nya företeelser?”, ”Varför får vissa trender fäste medan andra dör ut?”, ”Hur kan man tidigt identifiera, och möjligen påverka, en modetrend?”. Den här modellen innebär ju att mode per definition är människors smak, vilja och personlighet och att det inte finns någon undertryckt ”egentlig” preferens.

Informationsflödet i den här modellen är dubbelriktat och i en nätverksstruktur, d v s många till många.

I sin förlängning innebär det här synsättet att en individ kan säga ”Det här plagget är modernt eftersom jag vill bära det”.

För mig är den andra förklaringen den enda rimliga. Mode är förmodligen ett exempel på de komplexa och sammansatta företeelser som spelar allt större roll om vi vill förstå vad som händer och kanske till och med vara med och påverka. Därför är det roligt att Sverige nu får världens första professur i mode.

”Mode, som inrymmer ett tvärvetenskapligt brett spektrum av discipliner, bland annat konstvetenskap, sociologi, historia och företagsekonomi, kan på detta sätt förenas inom ett ämne”, skriver Kåre Bremer, rektor vid Stockholms universitet, i ett pressmeddelande.

Min andra reflektion handlar som sagt om valet i höst. Fast egentligen menar jag att det är samma tema, för mig är parallellen mellan mode och riksdagsval väldigt tydlig:

Vi börjar med att konstatera att parlamentarisk demokrati bygger på att många människor delar samma uppfattning. Det skulle alltså kunna vara en företeelse av exakt samma typ som ett pastellfärgat vårmode. Låt oss använda de sex punkterna ovan för att se hur långt vi kommer.

Mode måste omfattas av flera men inte av alla

Den här punkten tycks vara uppfylld. Mina sympatier för ett visst parti delas av många men inte av alla.

De som omfattas måste ha någon form av relation med varandra

Den andra punkten är också uppfylld. Vårt politiska system bygger på, och förutsätter, väl fungerande kopplingar och relationer mellan parti och väljare liksom mellan väljarna sinsemellan.

Mode måste innebära någon form av manifestation

Den tredje punkten får sägas vara sann. Inte minst under ett valår är det många människor som manifesterar sina preferenser så att de blir synliga. Dessutom hjälper media, SIFO och TEMO till med att synliggöra vad som är våra kollektiva gemensamma nämnare.

Mode är relativt kortlivat

Den fjärde punkten är lite mer problematisk. Fram till nu har politiska preferenser och partisympatier varit relativt långlivade. Den vanlige väljaren bytte inte parti överhuvudtaget under sin livstid. Det förändras däremot snabbt. Vi får allt fler väljare som byter parti mellan valen. Åsikterna tycks bli allt mer kortlivade. Den här punkten har hittills inte varit uppfylld – men är på väg att bli det.

Mode kan inte förklaras av funktion

Den här punkten har inte heller uppfyllts under 1900-talet. Politik har i stor utsträckning handlat om funktion. Vill vi ha allmän pension eller inte? Vill vi ha ett samhällsligt ägande av företagen eller inte? Vill vi ha kärnkraft eller inte? Funktionalitet har också kunnat handla om de olika partiernas retoriska förmåga eller väljarbasens struktur (arbetare, landsbygdsbefolkning eller andra grupperingar som går att definiera någotsånär entydigt). Även på den här punkten är vi i en brytningstid. De funktionella skillnaderna mellan våra politiska partier tycks bli allt mindre och allt mera otydliga. De så kallade sakfrågorna är oftast sådana att vi är i princip överens eller också går skiljelinjerna inom partierna i stället för mellan dem. Den här punkten har alltså inte varit uppfylld – men är på väg att bli det.

Mode blir intressant bara om funktionalitet är ointressant eller självklar

Under 1900-talet har funktionalitet inte varit självklar. Vi har kunnat uppvisa andra, och i många stycken bättre, resultat än vad man gjort i länder som valt andra vägar än vi. Politik har således handlat om viktiga funktioner vars prestanda alls icke varit självklara. Det blir allt mer tydligt att det inte längre är fallet. Alla länder inom EU – och en hel del utanför EU – tycks komma till i stort sett samma resultat alldeles oavsett vald – och förd – politik. Det betyder att funktionalitet i ett land som Sverige är på väg att bli så självklar att den blir ointressant.

Fungerar alltså mekanismerna bakom ett valresultat på samma sätt som mekanismerna bakom ett pastellfärgat vårmode? De tre sista punkterna ovan leder mig till slutsatsen att det beror på. Om jag ställer frågan i Sverige 1960 skulle jag svara ”Nej”. Politik var inte kortlivad, den var funktionell och funktionalitet var inte självklar. Om jag ställer frågan 2006 är jag däremot benägen att svara ”Ja”. Våra politiska sympatier uppfyller nu även de tre sista kriterierna för att kallas mode. De är numera kortlivade, de förklaras inte av funktion och vi betraktar funktionalitet som i det närmaste självklar.

I så fall blir valet i höst mer en fråga om mode än om statsvetenskap och den nya professuren i Stockholm lär ha mer kraftfulla analyser av valresultatet – och dess konsekvenser – än våra hittillsvarande statsvetare och politiska journalister.

Är det bra eller dåligt? Ja, det överlåter jag åt Dig att fundera på!

Paradigmmäklarna i Sverige
Box 7 - L. Tvärg. 5
240 33 Löberöd
0413 - 300 02
www.parm.se - info@parm.se